
ADVIES

Voorontwerp van EFRO-programma 2021-2027 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Aanvrager	Cel EFRO
Aanvraag ontvangen op	17-02-22
Advies aangenomen door de Raad voor het Leefmilieu op	20-04-22

Vooraf

Bij de Raad voor het Leefmilieu (hierna “de Raad”) werd op 17/02/22 een adviesaanvraag aanhangig gemaakt over het voorontwerp van EFRO-programma 2021-2027 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Op 25/06/20 hechtte de Brusselse Hoofdstedelijke Regering haar goedkeuring aan een algemene strategische nota die de richting aangeeft van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) voor de periode 2021 tot 2027 met het oog op de opmaak van een programma voor Brussel. De directie EFRO van de GOB kreeg daarbij de opdracht om op basis van de nota (met een selectie van specifieke doelstellingen, een eerste richtinggevende omschrijving ervan en een verdeling van de budgetten voor elk van de strategische doelstellingen) een voorontwerp van programma op te stellen, dat tegelijk moest voldoen aan de reglementaire bepalingen, de aanbevelingen van de Europese overheid en de omschreven partnermethode.

De administratie voerde in dat verband als eerste stap een bevraging uit bij verschillende partners (uitvoerig belicht in deel 6 van het programma), volgens de categorieën die omschreven zijn in de Europese gedragscode inzake partnerschap. Die raadpleging was bedoeld om de meningen van de partners te verzamelen over de door het Gewest bepaalde strategie voor het gebruik van de EFRO-middelen en eventueel rekening te houden met en te antwoorden op hun suggesties en opmerkingen. Een raadpleging van de besturen die bevoegd zijn voor alles wat verband houdt met de naar voor geschoven keuzes vervulde deze oefening. Het was de bedoeling hen concrete acties voor de specifieke doelstellingen te laten bepalen en hen eventueel bijdragen te laten leveren aan het onderzoek van de randvoorwaarden (criteria waaraan moet worden voldaan om een financiering te krijgen).

Alle bijdragen werden in januari 2021 voorgesteld en waar nodig verwerkt in een redactienota die in maart 2021 werd afgerond. Tijdens die belangrijke, meer operationeel gerichte fase van het proces kon het programma verder worden bijgestuurd (onder andere door onrealistische actievoorstellen of actievoorstellen die onverenigbaar waren met het Europese kader af te voeren) en kon de basis worden gelegd voor het bepalen van de specifieke doelstellingen en de operationele prioriteiten van het programma.

Op die basis kon de gewestelijke administratie beginnen met het eigenlijke schrijfproces. Voor elk van de geselecteerde en omschreven specifieke doelstellingen stelde ze een overzicht op van de soorten acties die steun van het programma zullen kunnen krijgen en van de volgens het programmamodel vereiste gegevens.

Advies

1. Algemene beschouwingen

De Raad verwelkomt de feedback wat betreft zijn vorig advies van 02/09/2020 betreffende de opstelling van het operationeel EFRO-programma voor de periode 2021-2027 (A-2020-002-RLBHG)¹ naar aanleiding van de voorstelling van het dossier door de EFRO-cel op 17/03/2022.

De Raad vraagt vanuit een algemeen oogpunt aan de EFRO-cel om voldoende aandacht te besteden aan alle componenten van de duurzame ontwikkeling in een stedelijke omgeving, en meer bepaald aan het bijzonder geval van Brussel: ontwikkeling van de groene, blauwe en bruine netwerken, elektromobiliteit, renovatie van de bebouwing, energiepositieve wijken (PDE²), hernieuwbare energie, circulaire economie, sociale rechtvaardigheid, enz.

De Raad juicht toe dat een groot aandeel van de middelen (30%) naar renovatie van de gebouwenstand in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaat. Het Gewest heeft immers een groot aandeel (85%) gebouwen van voor de jaren 60, en 30% niet geïsoleerde gebouwen. In de huidige energiemarkt is het grondig isoleren en renoveren van huizen noodzakelijk om energiekosten, en de klimaatimpact, te verminderen.

De Raad vindt het wel jammer dat het milieueffectenrapport (hierna "MER") – dat bestaat, en voorligt voor publieke bevraging – niet met de documentatie werd meegezonden. Het bevat immers cruciale informatie om de effecten van het programma te kunnen beoordelen.

2. Bijzondere beschouwingen

2.1 Beleidsdoelstelling 1: Een concurrerender en slimmer Europa door de bevordering van innovatieve en slimme economische transformatie en regionale ICT- connectiviteit (BD 1)

SD1.1: Het ontwikkelen en versterken van de onderzoeks- en innovatiecapaciteit en het invoeren van geavanceerde technologieën

Wat het 3de type actie op p. 29 betreft, en gelet op het belangrijke en snel groeiende aantal elektrohypersensitieve personen (EHS), stelt **de Raad, behalve BECI** aan de EFRO-cel voor om in het bijzonder te waken over hun situatie van gezondheidsonzekerheid (de ziekenhuizen zijn niet toegankelijk voor de meest getroffen EHS personen want deze zijn gevuld met elektromagnetische golven), hun economische situatie (omwille van de elektromagnetische omgeving op de werkvloer die voor hen schadelijk is) en hun sociale situatie (want deze personen moeten voortdurend plaatsen verlaten die door de golven van mobiele technologieën worden bediend).

Bij de indicatoren op p. 32-33 (mijlpalen en streefcijfers), wat betekenen de gegeven cijfers? Mijlpalen in 2024 zijn altijd 0, en streefcijfers zijn altijd 1. Worden deze nog verder ontwikkeld?

¹ Het advies A-2020-002-RLBHG kan worden geraadpleegd op de website van de Raad: <https://www.rlbhg.brussels/a-2020-002-nl/>

² Positive Energy Districts

SD1.2.: Te profiteren van de voordelen van digitalisering voor burgers, bedrijven, onderzoeksorganisaties en overheden (15% van de middelen)

Volgens de MER van het voorgestelde programma, zijn er een aantal risico's verbonden aan digitalisering. Het gebruik van digitale tools kan negatieve gevolgen hebben voor de gezondheid en het welzijn, en de digitale kloof in de meest achtergestelde bevolkingsgroepen vergroten. Daarnaast is ook de vervuiling die verband houdt met het gebruik van digitale technologie (digitale objecten; verzameling, verwerking en opslag van gegevens; gebruik van datacenters en servers; energieverbruik, overexploitatie van natuurlijke hulpbronnen en toenemende vervuiling (bodem, lucht, water) als gevolg van de fabricage van elektronische materialen en apparaten, enz.) een belangrijk aandachtspunt op ecologisch vlak.

Het is cruciaal om in te spelen op deze risico's. **De Raad** herhaalt graag het voorgaande advies van de Raad voor het Leefmilieu op het EFRO (A-2020-002-RLBHG)³: *“Tevens steunt de Raad de ontwikkeling van de digitalisering van diensten, producten en processen op het niveau van zowel besturen als ondernemingen, op voorwaarde dat de toegankelijkheid ervan voor iedereen, en in het bijzonder voor kwetsbare en achtergestelde bevolkingsgroepen, gewaarborgd wordt en dat de globale sociaalecologische impact kleiner zou zijn dan de winsten die met deze technologieën worden gemaakt (gebruik van zeldzame of conflictgebonden grondstoffen, verbruik van water en energie bij productie en gebruik)”*.

Een specifieke begeleiding van de diverse doelgroepen is dus noodzakelijk om de digitale kloof niet te doen toenemen. Hiertoe steunt **de Raad** dat 30% van het budget binnen SD1.2 zal gaan naar acties om de digitale kloof te dichten.

Aangezien kinderen zich per definitie vanuit intellectueel en biologisch oogpunt volop opbouwen, stelt **de Raad, behalve BECI**, voor om het gebruik van draadloze technologieën (WiFi, enz.) in de scholen te vermijden. Deze staan met name bekend om het concentratie- en onthoudingsvermogen te verminderen en omwille van hun schadelijke effecten voor de lichamelijke ontwikkeling. Er wordt daarom voorgesteld om deze door bedrade technologieën te vervangen die minder schadelijk zijn voor de gezondheid en bovendien minder energie verbruiken.

De ontwikkeling van de digitalisering in de scholen zou volgens **de Raad, behalve BECI**, moeten gepaard gaan met informatie en opleidingen over het goede gebruik van deze nieuwe technologische middelen (zoals problemen van verslaving, gebruik van oortjes voor smartphones, enz.).

Wat de resultaatindicator “gebruikers/jaar” van SD1.2. betreft op p. 39, deze indicator is niet toegespitst op de specifieke doelgroepen van het Gewestelijke Plan voor Digitale Toe-eigening noch ontbreken indicatoren die digitale inclusie opvolgen. Deze indicator bekijkt het gehele aantal gebruikers. **De Raad** vraagt zich af of het mogelijk is een indicator op te nemen die specifiek naar de digitale kloof kijkt? Bijvoorbeeld aantal gevolgde opleidingen, aantal personen die bereikt zijn met de acties, enz.

Daarbij komt dat **de Raad, behalve BECI**, de aanbeveling formuleert om zo veel mogelijk de voorkeur te geven aan bedrade technologieën boven elke draadloze technologie, teneinde kwetsbare personen zoals de EHS in onze maatschappij in te schakelen.

³ Het advies A-2020-002-RLBHG kan worden geraadpleegd op de website van de Raad: <https://www.rlbhg.brussels/a-2020-002-nl/>

SD1.3: Het versterken van duurzame groei en het concurrentievermogen van kmo's en het creëren van banen in kmo's, onder meer door productieve investeringen

De Raad roept op om waakzaam te zijn voor mogelijke negatieve milieueffecten in deze SD.

De creatie van nieuwe arbeidsplaatsen kan gepaard gaan met de bouw van extra kantoorgebouwen of productiesites, waardoor groene of onbebouwde ruimten en stedelijke gebieden van belang verloren zouden gaan. Er moet bijzondere aandacht worden besteed aan de lokalisatie van nieuwe arbeidsplaatsen en -sites en hun impact op de groene ruimten en het stadslandschap.

Bij investeringen en accommodaties (bouw/renovatie van infrastructuur) ten behoeve van kmo's moet bovendien de voorkeur worden gegeven aan renovaties die de bebouwde omgeving en het erfgoed respecteren. Zij zouden moeten ook voldoen aan strenge milieunormen om hun effect op het milieu tot een minimum te beperken. **De Raad** pleit daarbij voor een link met beleidsdoelstelling 2, op het vlak van energie-efficiëntie.

2.2 Beleidsdoelstelling 2. Een groenere, koolstofarme transitie naar een koolstofneutrale economie en een veerkrachtig Europa door de bevordering van een schone en rechtvaardige energietransitie, groene en blauwe investeringen, de circulaire economie, klimaatmitigatie en -adaptatie, risicopreventie en -beheer, en duurzame stedelijke mobiliteit (BD 2)

SD2.1.: Het bevorderen van energie-efficiëntie en het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen (30% van de totale middelen van het EFRO programma)

De Raad steunt deze SD2.1., daar de klimaatcrisis en de huidige stijging en druk op brandstofprijzen (olie en gas) duidelijk maakt dat we efficiënter en duurzamer met energiebronnen moeten omgaan.

De Raad herhaalt hierbij het voorgaande advies van de Raad voor het Leefmilieu (A-2020-002-RLBHG)⁴: *“Daarnaast wenst de Raad het verband te leggen met de andere aspecten betreffende het (her)bouwen en renoveren van gebouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hoewel energie-efficiëntie een prioriteit blijft, toch moet eveneens worden gedacht aan de **circulaire transitie van deze sector** en moet men rekening houden met de volledige levenscyclus van de gebouwen, zoals met name de gebruikte materialen, de herkomst ervan, de grijze energie voor de productie ervan...”*.

Volgens **de Raad**, bij de bouw en renovatie van gebouwen, dient gebruik gemaakt te worden van materialen die minder afval genereren, circulair zijn, hergebruikt of gerecycleerd kunnen worden. Tevens zijn er bij de renovatie van gebouwen mogelijkheden te benutten als renovatieprojecten aangeven in welke mate ze circulair trachten te zijn: bijvoorbeeld de aard van de gebruikte grondstoffen en de manier van afvalbeheer en verwerking van bouw-, sloop- en renovatieafval. Het is noodzakelijk om bouw- en renovatieprojecten zorgvuldig te overwegen, zodat de mogelijke gevolgen voor de groene ruimten, de mobiliteit en andere variabelen, zoals de bodemkwaliteit, tot een minimum worden beperkt. Daarom moet de voorkeur worden gegeven aan projecten waarbij zoveel

⁴Het advies A-2020-002-RLBHG kan worden geraadpleegd op de website van de Raad: <https://www.rlbhg.brussels/a-2020-002-nl/>

mogelijk maatregelen moeten worden genomen om de milieueffecten van de bouwplaatsen tot een minimum te beperken.

Er moet ook gewaakt worden dat prijzen van sociale woningen niet zullen stijgen na de renovatie, zodat de begunstigten ze kunnen blijven betalen.

De Raad, behalve BECI, wijst erop dat bij de energierenovatie van infrastructuur, van collectieve voorzieningen en van woningen aan bedrade uitrustingen de voorkeur zou moeten worden gegeven, eerder dan aan draadloze technologieën.

SD2.6.: Het bevorderen van de transitie naar een circulaire en hulpbronnefficiënte economie

Het verhogen van het percentage selectieve inzameling, recyclage en een uitbouw van de valorisatieketen is nodig om een “zero waste” regio te worden. **De Raad** ondersteunt deze doelstelling. **De Raad** steunt de ambities omtrent een vernieuwde kringloopeconomie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. **De Raad** ondersteunt het principe om afval niet langer als eindproduct te beschouwen, maar als “grondstof” voor andere industrietakken die met steun van dit programma kunnen worden uitgebouwd.

Wel waarschuwt **de Raad** dat er aandacht moet gaan naar de noodzakelijke bouwwerkzaamheden en aanleg van infrastructuur voor de uitbouw van circulaire ketens. **De Raad** ondersteunt de aanbeveling van het MER: *“Afhankelijk van hun kenmerken (omvang, ligging, aard van de werkzaamheden, enz.) kunnen bouwplaatsen namelijk bronnen zijn van verschillende risico's, bijvoorbeeld op het vlak van verkeer, afvalproductie, lucht-, bodem- en waterkwaliteit, enz. Daarom wordt aanbevolen de nodige preventieve maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat deze bouwplaatsen zo weinig mogelijk negatieve gevolgen hebben voor deze verschillende elementen.”*

Hiertoe raadt **de Raad** aan om bouwwerkzaamheden die gebruik maken van circulaire beginselen als hergebruikte grondstoffen, duurzame materialen of materialen die makkelijk te recyclen en hergebruiken zijn te verkiezen. Ook raadt **de Raad** aan om de nieuwe recyclingparken, verwerkingszones, kringloopwinkels, materiaalbanken enz. op correcte plekken (niet in natuurgebieden, niet in dichtbevolkte gebieden, enz.) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te ontwikkelen. Het is noodzakelijk om bouwprojecten zorgvuldig te overwegen, zodat de mogelijke gevolgen voor de groene ruimten, de mobiliteit en andere variabelen, zoals de bodemkwaliteit, tot een minimum worden beperkt. Daarom moet de voorkeur worden gegeven aan projecten waarbij zoveel mogelijk maatregelen moeten worden genomen om de milieueffecten van de bouwplaatsen tot een minimum te beperken.

SD2.7.: Het verbeteren van de bescherming en het behoud van natuur, biodiversiteit en groene infrastructuur, ook in stedelijke gebieden, en het verminderen van alle vormen van verontreiniging

De Raad merkt op dat in CurieuzenAir Brussel werd duidelijk dat grote groene ruimten (zonder verkeer) de luchtkwaliteit in Brussel erg verbeterden. In het onderzoek werd duidelijk dat er een sterk verschil in luchtkwaliteit was tussen *“socio-economische kwetsbare buurten en groene, gegoede buurten”*. Ook is er reeds een aantoonbaar effect van hittestregulatie van groene ruimten aangetoond. De aanwezigheid van groene ruimten verbetert daardoor aanzienlijk het comfort van omwonenden in Brussel.

De Raad verheugt zich over de financiële ondersteuning ter verdere vergroening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, en met name over de ontwikkeling van groene ruimten in gebieden met een

tekort. Een aanwezigheid van groene ruimten en connectie met natuur is een basisrecht waar sommigen spijtig genoeg nog geen beroep op kunnen doen. **De Raad** sluit zich aan bij de doelstelling tot het verhogen van het aantal inwoners die toegang hebben tot nieuwe of verbeterde groene infrastructuur. Deze groene infrastructuur dient toegankelijk te zijn voor kwetsbare personen, personen met beperkte mobiliteit of met een handicap.

Ook is **de Raad** verheugd dat de problematiek van de ondoordringbaarheid van de bodem wordt geïntegreerd in de investeringen voor de ontwikkeling van groene infrastructuur. Groene ruimten hebben een belangrijke functie wat betreft absorberen van overtollig water, wat in de toekomst door de klimaatverstoringen waarschijnlijk zal toenemen.

Volgens het MER overheersen bij deze SD de positieve effecten. Wel raadt **de Raad** aan om bij saneringen rekening te houden met de aanbeveling in het MER: *“Bij de herbestemming van deze braakliggende industrieterreinen wordt aanbevolen rekening te houden met de instandhouding van de aanwezige soorten en habitats. De keuze van de acties die binnen deze braakliggende terreinen moeten worden ondernomen, moet dus op een geïntegreerde manier worden overwogen met alle betrokken autoriteiten (ook en vooral de autoriteiten die te maken hebben met het milieu en/of de natuur).”*

De Raad, behalve BECI, vestigt tevens de aandacht op de elektromagnetische verontreiniging die niet mag worden verwaarloosd, zowel omwille van zijn schadelijke impact op fauna en flora als omwille van zijn energieverbruik. De toegankelijkheid van deze ruimten voor EHS kan worden bemoeilijkt en zelfs onmogelijk worden gemaakt door een te grote blootstelling aan de elektromagnetische golven van de mobiele technologieën. Ook ruimten voor jonge kinderen (speelpleinen, enz.) zouden van deze golven moeten worden gevrijwaard.

2.3 Beleidsdoelstelling 4. Een socialer en inclusiever Europa door uitvoering van de Europese pijler van sociale rechten (BD 4) door:

SD4.3. Het bevorderen van de sociaal-economische inclusie van gemarginaliseerde gemeenschappen, huishoudens met een laag inkomen en achterstandsgroepen, waaronder mensen met speciale behoeften, door middel van geïntegreerde acties met betrekking tot onder meer huisvesting en sociale diensten

De Raad steunt deze de verhoging van infrastructuur en voorzieningen voor groepen die specifieke noden ondervinden.

Bij de modernisering of vernieuwing van sociale huisvesting kan zich een kans voordoen op het gebied van energierenovatie. Indien er werkzaamheden nodig zijn bij de uitbreiding van huisvesting, dienen deze conform SD2.1 te gebeuren.

SD4.4.: Het bevorderen van de sociaal-economische integratie van onderdanen van derde landen, inclusief migranten, door middel van geïntegreerde acties, met betrekking tot onder meer huisvesting en sociale diensten

Dit lijkt **de Raad** een pertinente doelstelling gezien de oorlog in Oekraïne en klimaatopwarming op korte en lange termijn kunnen leiden tot een toename van vluchtelingen en migranten.

De Raad steunt de aanbeveling in het MER: *“Investeringen in de ontwikkeling van nieuwe woonplaatsen of plaatsen in de geïntegreerde huisvesting zouden vergezeld moeten gaan van initiatieven op het gebied van de ecologische transitie, om ervoor te zorgen dat dit initiatief verband*

houdt met de doelstelling om de ecologische overgang te bevorderen. Een van de uitdagingen bij de bouw en renovatie van gebouwen en infrastructuur is dan ook de verbetering van de energieprestaties ervan.”.

De Raad, behalve BECI, herinnert er eveneens aan dat EHS nood hebben aan woningen « ver van stralingsgolven », dit wil zeggen, zonder impact van de WiFi van de burens en van te nabije zendmasten. Heel wat van deze personen zijn voortdurend op zoek naar woongelegenheden omdat zij geen woning vinden die hen past.

*

*

*